Skiltning

Byernes skiltning er i dag blevet til en broget og mangfoldig samling af offentlige og private budskaber. I forreste linie, i selve gaden, de mange afmærkninger og vejtavler, de mange forbudspaabuds- og advarselstavler og inde paa husrækkerne, den alt dominerende butiksskiltning. Her er skrifttyper i alle former, opsat paa beklædninger af klinker, glas, træ og metal. Og ovenover det hele markiser i blank plastic, og kassebaldakiner i letmetal. Hertil gaagadernes vimpler og flagguirlander, som, bortset fra en variation i de lokale byemblemer i midten af rækkerne, svajer i vinden, monotont og ensartet, fra by til by, fra aar til aar. Bag det hele postyr staar gadens huse, med tage og kviste, som glemte kulisser. Kun i de byer, hvor hovedstrøgene, ikke er blevet til gaagader, er udfoldelsen endnu behersket.

Det er skiltefabrikanternes store marked – ikke butikkernes.

Husnumre og gadeskilte

At finde rundt i en mindre by, hvor alle kendte alle var let for byens egne og fremkommeligt for fremmede, naar blot navnet blev nævnt paa den man søgte.

Mange huse var tillige kendelige paa de smedede bjælkeankre med navne og aarstal, paa hustavlerne i sten eller paa de udskaarne og malede dekorationer over husenes indgang.

Men ogsaa uden disse mærker kunne et hus beskrives ved hjælp af nabohusene. En sen udløber af hustavlerne, og med et andet sigte, er de mindetavler af sten som i 1800-tallets sidste del er opsat i husenes murværk.

Husnumre

De indførtes i København i 1771, og de fulgte i begyndelsen matriklens nummerering af de enkelte bygrunde. Et kort fra 1803 over Helsingør viser, at man i denne by, som antagelig i

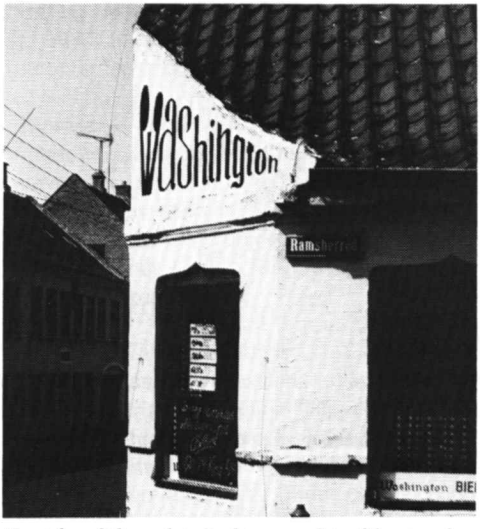

Værtshusskilt malet direkte paa det afskaarne hushjørne (Rudkøbing 1979).

Skiltemaling over hele husfacaden. Hjørnet af Lille Nygade og Algade i Aalborg, 1905.

Husskilt, Køge 1979.

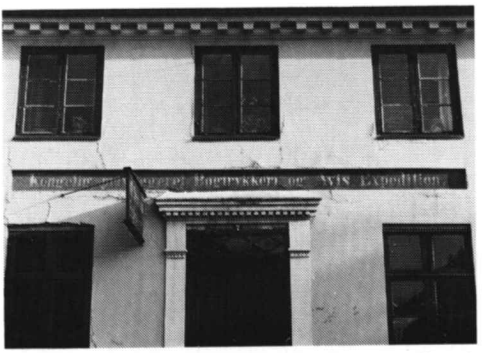

Bogtrykkerens malede skilt. Skiltning og facadebaand i eet med husets arkitektur (Næstved 1979).

andre byer af samme størrelse, kunne naa op paa næsten 600 husnumre. Størstedelen af husene maatte derfor nummereres med trecifrede tal.

Dette nummeringssystem ændredes først i slutningen af 1800-tallet, hvorefter husene blev nummereret efter deres placering i gaden med lige og ulige numre. Disse numre naar sjældent op over de tocifrede tal.

Gadeskilte

Samtidigt med indførelsen af husnumre, blev det i hovedstaden paalagt ejerne at male gadernes navne paa alle hjørnehuse. Bestemmelsen maa være blevet fulgt ogsaa ude i landets byer, idet man paa flere byprospekter fra 1800-tallets begyndelse kan se disse nye gadeskilte. De har været enten sorte med hvide bogstaver eller hvide med sorte bogstaver og de er karakteristiske ved at være malet helt ud til hjørnet, som de omslutter fra hver side. Det er en karakterfuld og smuk form for gadeskiltning som endnu holdes vedlige paa Nyboderhusenes hjørner. Rundt om i byerne vil man muligvis endnu kunne finde resterne af saadanne malede skilte bag senere overmalinger. Den første nummering og gadeskiltningen har næppe været uden indflydelse fra andre og større byer ude i Europa. Det er i det mindste tilfældet med de malede skiltes afløsere, de blaa emailleskilte udført efter parisiske forbilleder.

Disse hvælvede coboltblaa skilte med hvide bogstaver og et tyndt hvidt baand, der drejer indad ved hjørnernes skruehuller, maa vel betegnes som højdepunktet i gadeskiltningens udvikling. Anbragt paa hushjørnerne, var de sammen med dørenes husnumre i samme materiale, en tydelig og let læselig skiltning. De fleste steder er emailleskiltene nu forsvundne, ogsaa i de centrale bydele. De er blevet afløst af de støbte letmetalskilte. Som en mindelse om emailleskiltene er de pæneste af dem malet med hvide bogstaver paa en blaa bund.

At man tidligere har beskæftiget sig indgaaende med en forbedring og en fornyelse af gadeskiltningen og enkelte steder fik den gennemført, har som helhed været uden betydning for de fleste af landets byer. Hertil kommer at man tilsyneladende er ophørt med at interessere sig for denne detaille. Paa mange hushjørner mangler skiltene, eller det er blevet tilladt at skjule dem – og husnummerskiltene – bag en paagaaende forretningsskiltning.

Laugsskilte

Folk af samme erhverv fandt tidligere sammen i samme gade. En individuel skiltning var derfor ikke særlig paakrævet, da alle i byen, og uden for den, vidste hvor de enkelte fag og erhverv holdt til. Men da dette mønster gik i opløsning og de enkelte laugsmedlemmer flyttede til andre gader, maatte skiltene komme i brug. Ophængt fladt paa muren eller vinkelret ud fra den i stativer af smedede jernarme paa 3-5 alens fremspring.

Der var skomagerens støvle, hattemagerens hat, kleinsmedens nøgle, grovsmedens hestesko, glarmesterens ruder, urmagerens ur, skrædderens saks, barberens bækken, bagerens kringle osv., livfulde skilte der tydeligt kunne ses, og hver for sig gav en klar og enkel oplysning. Der var dog ogsaa klager over dem. De gav sig for vinden i de rustne led, og de kunne falde ned og slaa folk fordærvet, hvis de ikke var gjort forsvarligt fast i murværket.

Laugsskiltene forsvandt efterhaanden som

Gadeskiltning med gadenavnet malet paa hvid bund, der som en banderole omslutter hushjørnet (Nyboder, København).

Gadeskiltning med emailleskilt, blaa bund og hvide bogstaver. Emailleskilte kan endnu leveres fra fabrik i England.

haandværket og de enkelte erhverv forsvandt. I dag er der kun nogle faa tilbage, som endnu bruges efter hensigten.

Vareskilte

Datidens købmænd var ikke specialiserede, men solgte alt fra kaffe til isenkram. Skiltningen fulgte denne rigelighed, en skiltning som har ført til de nutidige overdrivelser.

Det begyndte i det smaa i 1700-tallets købmandsgaarde med udstilling i vinduerne mod gaden af en del af de mange varer som købmanden solgte fra boden i sin gaard. (Samme sted hvor han ogsaa købte varerne fra bønderne som med deres fyldte vogne rullede ind gennem den store gadeport). Paa gamle tegninger kan man se, at hvor der var skodder for døre og vinduer, brugte købmanden ogsaa at ophænge varer paa skodderne, eller at male dem paa som billeder paa skoddernes indvendige side. De aabne skodder viste derfor, hvad der handledes med – og de viste, at butikken var aaben.

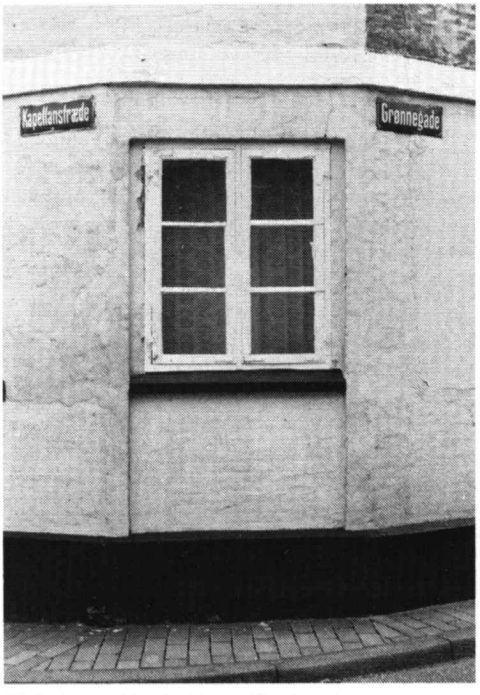

Skiltning ved brudt hjørne (Faaborg).

Disse malede billeder af krukker, flasker og andre genstande gik af brug i overgangen mellem 1700 og 1800-tallet, hvor de afløstes af indskrifter, saavel over butikkens indgang, som paa skodderne, eller direkte paa pillerne mellem døre og vinduer.

Men skriftstørrelsen og skiltenes længde maa i almindelighed have været af en passende lille størrelse, naar man f.eks. i København i 1804 offentligt kunne beklage sig over to skilte, der var saa store, at de fyldte hele facadens længde og havde bogstaver, der var mindst ½ alen (omkr. 30 cm) høje. Dette gav klageren den opfattelse, at byens indbyggere maatte være meget kortsynede.

De malede skilte direkte paa muren, blev ved aarhundredskiftet lidt efter lidt afløst af glaspladeskiltene, hyppigt udført med guldbogstaver paa en sort baggrund. Skiltene opsattes paa et lægteskelet paa muren, som oftest uden at man fjernede det tidligere malede skilt. Denne opbygning af butiksfacaden paa muren blev en forløber for de nutidige facadekasser med de paasatte bogstaver, med firmaskilte, med lyskasser og andet.

Hustavle fra 1604, (Helsingør).

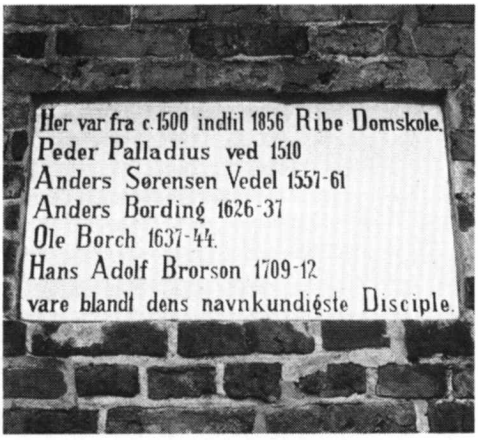

Mindetavle, slutningen af 1800, (Ribe).

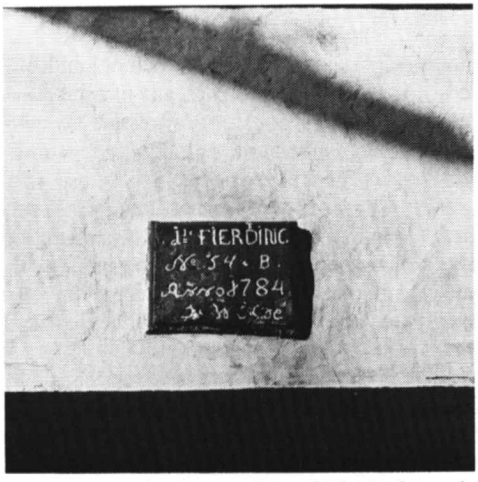

Husnummertavle efter matriklen. (1784, Helsingør).

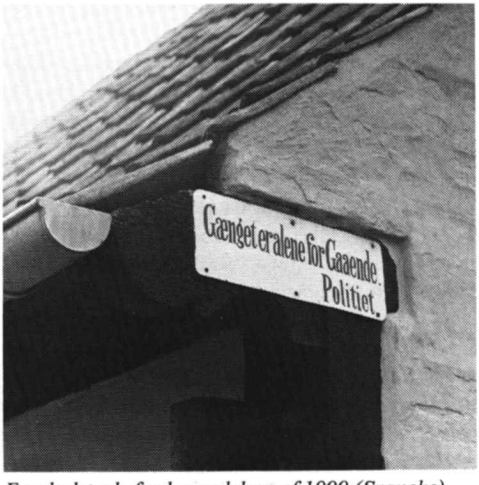

Færdselstavle fra begyndelsen af 1900 (Svaneke).

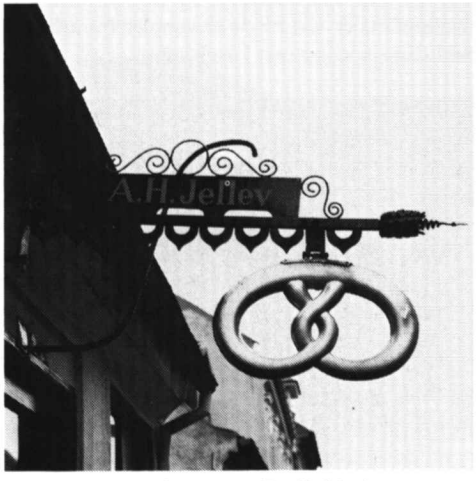

Laugsskilt. Kringle og navn (Rudkøbing).

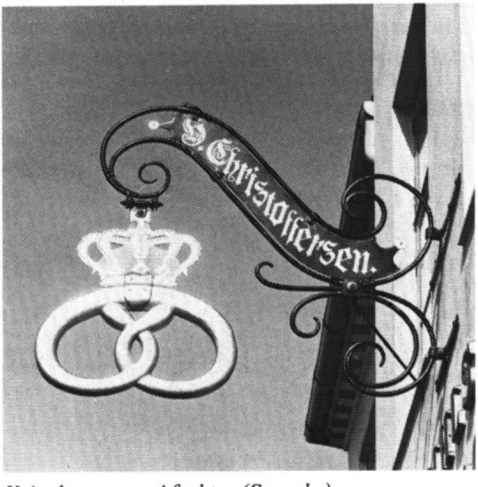

Kringle- og navn i fraktur (Svaneke).

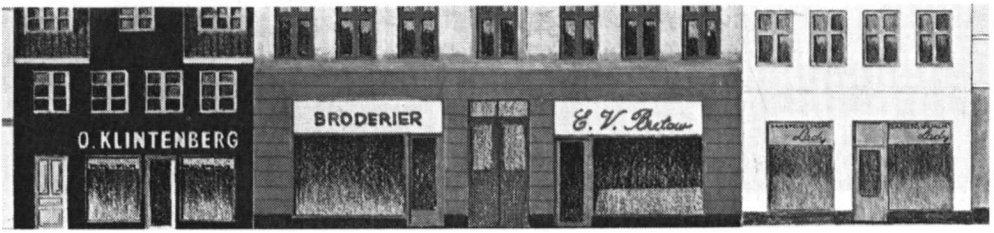

Opmaaling af butiksfacader, øverst. Forslag til ændring og fornyelse, nederst (Helsingør 1971).

Fornyelse af skilte og facader

I 1967 tog Fondet til en Forskønnelse af Kolding initiativ til en ordning af de efterhaanden løbsk kørte skilte- og facadeforhold i et par af byens gader. Der blev udarbejdet et forslag, som blev vel modtaget, udstillet paa raadhuset og omtalt i pressen. Men længere kom det ikke.

Nogle aar efter tog man et lignende, men mere omfattende initiativ i Helsingør og her er det gaaet anderledes.

Som en del af den bevarende sanering udsendte kommunen i 1971 et teksthæfte med titlen »Skilte og Facader« og et tilhørende tegningshæfte. Heri gjorde man rede for skiltningens og byfacadernes udvikling og i opmaalinger i 1:100 bragtes eksempler paa de eksisterende forhold og forslag til deres ændring. Hæfterne var et debatoplæg, som blev udleveret gratis til husejerne – som er de ansvarlige for husenes skiltning – og til de forretningsdrivende. En samtidig interviewundersøgelse blandt kunder til en udvalgt gruppe af butikker, gav til resultat, at det ikke var gadernes store aggressive skiltninger man lagde mærke til, men derimod vinduesudstillingernes varer og priser.

I de forløbne otte aar er hæfterne blevet meget benyttet, og ændringer er gennemført over flere etaper ud fra det grundlæggende synspunkt, at en ændring af butiksfacaderne ikke maa blive værre end den var, og at den ikke maa umuliggøre en senere ideel løsning.

En forudsætning for ændringens gennemførelse er en tinglysning paa samtlige ejendomme i bykernen af bygningsvedtægtens 22 stk. 3. En anden vigtig forudsætning for resultaterne er den direkte samtale paa stedet om opgaven mellem kommunens teknikere og ejerne. Med illustrationerne er vist nogle eksempler fra arbejdet med disse spørgsmaal i Helsingør.

Anmassende facadeskiltning er passé. Det er kun vinduets varer og priser, der ses efter.

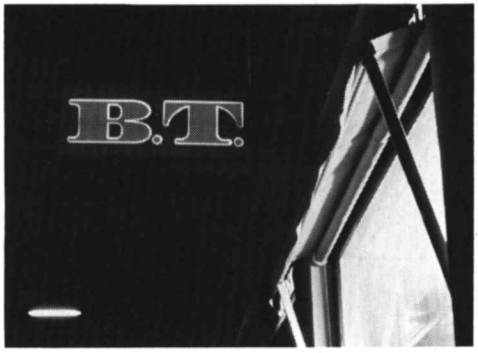

Formiddagspressen i aftenlys - i afskærmet lyskasse.

Skiltning - uden hensyntagen til huset. Før.

Skiltning - med hensyntagen til huset. Efter.

Anmassende skiltning og brutalt gennemført butiksindretning.

Senere: Delvis tilbageføring. (Tidligere malet skiltning: Uhrmager og Optikus).

Irma før.

Irma efter.